

Waldemar Ptak

Powstanie i działalność Niezależnego Zrzeszenia Studentów na Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy (1980-1981)

Podpisanie na przełomie sierpnia i września 1980 r. porozumień sierpniowych stworzyło możliwość legalizacji Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Powstała ogólnokrajowa, niezależna od władz komunistycznych struktura związkowa, w której reprezentantów znalazły wszystkie grupy pracownicze – od stoczniowców, górników czy pracowników kolei, aż po środowiska pracowników akademickich¹.

Ruch związkowy „Solidarność” stał się aktywizatorem także innych niż środowiska pracownicze grup społecznych. Przykładem jest tu społeczność studencka.

Jedyną w tym czasie legalną organizacją studencką, do której mogli zgłaszać akces polscy studenci, był Socjalistyczny Związek Studentów Polskich (SZSP), utworzony 27 marca 1973 r. na bazie Związku Studentów Polskich (ZSP) oraz akademickich struktur Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS) i Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej (ZSMW). Ta studencka organizacja, zależna od PZPR i łącząca w sobie funkcje ideowo-polityczne ze społeczno-zawodowymi, całkowicie zmonopolizowała zorganizowaną samorządność studencką².

---

¹ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1980-2002*, Warszawa 2003, s. 7-13.

² J. Walczak, *Ruch studencki w Polsce 1944-1984*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990, s. 221-230.

Powstanie zatem „Solidarności” z jednej oraz chęć przeciwstawienia się SZSP z drugiej strony stały się powodami wyłonienia się we wrześniu 1980 r. na polskich uczelniach nowej studenckiej organizacji, która do swoich zasadniczych celów zaliczyła niezależność ideologiczną i pluralizm światopoglądowy. Tą organizacją było Niezależne Zrzeszenie Studentów (NZS), którego struktury powstały we wszystkich ośrodkach akademickich w kraju – także w Bydgoszczy.

Do tej pory bydgoski wątek działalności NZS nie doczekał się opracowania³. Spośród czterech szkół wyższych, jakie w tym czasie funkcjonowały w Bydgoszczy (były to⁴: Wyższa Szkoła Pedagogiczna [WSP], Akademia Techniczno-Rolnicza [AT-R], Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna [PWSM] i filia Akademii Medycznej w Gdańsku), co najmniej dwie, tj. WSP i AT-R, posiadały aktywne i rozbudowane struktury NZS, a w pozostałych Zrzeszenie, choć mniej aktywne, także stworzyło uczelniane organizacje.

Autor w prezentowanym opracowaniu podjął się przedstawienia okoliczności powstania i działalności NZS na Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy w okresie od 1980 do 1981 r., tj. do wprowadzenia stanu wojennego i zawieszenia przez władze legalnej działalności Zrzeszenia.

Tekst oparty jest przede wszystkim na rozproszonych archiwaliach proweniencji „enzeetowskiej”, przechowywanych w prywatnych zbiorach dawnych

---

³ Tematyka NZS znalazła już zainteresowanie wśród badaczy przed 1989 r. Do ważniejszych publikacji, ujmujących m.in. ten temat, możemy zaliczyć następujące: *Kultura polityczna studentów*, red. W. Hładkiewicz, Zielona Góra 1983; L. Rowicki, H. Banaszak, A. Nowak, *Zrzeszenie Studentów Polskich w opinii młodzieży akademickiej – raport z badań sondażowych*, Warszawa 1984; A. Zych, *Światopogląd współczesnej młodzieży akademickiej. Studium postaw światopoglądowych studentów WSP w Kielcach*, Warszawa 1983; B. Wejnert-Butlewska, *Ruch studencki w Polsce w latach 1980-1981. Studium socjograficzne*, Poznań 1985. Z powstałych po roku 1989 opracowań warto wymienić: A. Anusz, *Niezależne Zrzeszenie Studentów w latach 1980-1989*, Warszawa 1991; R. Kowalczyk, *Studenci 81*, Warszawa 2000; J. Walczak, *Ruch studencki w Polsce 1944-1989*, Wrocław 1990; W. Domagalski, R. Peterman, *Studenci 1981. NZS w oczach Partii i SB*, Łódź 2006; A. Łepkowski, *Studenci 1980 (Ruch studencki w Polsce między wrześniem a grudniem)*, „Warszawskie Zeszyty Historyczne” 1989, nr 3; J. Garlicki, *Kultura polityczna młodzieży studenckiej*, Warszawa 1991. Na szczególną uwagę zasługuje pozycja autorstwa W. Polaka, *Najtrudniejsze egzaminy. Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na tle wydarzeń w kraju i regionie (1980-1982)*, Toruń 2001. Jest to jak dotąd jedyna publikacją traktująca, w sposób zresztą całkowicie wyczerpujący i obiektywny, o losach NZS w regionie kujawsko-pomorskim (Bydgoszcz/Toruń).

⁴ Zob.: *Historia szkolnictwa wyższego w Bydgoszczy*, red. Z. Mackiewicz, Bydgoszcz 2004; *50 lat Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 2001; A. Nowak, *Księga jubileuszowa [PWSM/Akademia Muzyczna]*, Bydgoszcz 1999; *Akademia Medyczna im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy [1984-2004]*, red. K. Nierwicki, Bydgoszcz 2004.

członków i organizatorów, a także na materiałach z archiwum NZS Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy i archiwum zakładowego UT-P. Ponadto wykorzystano archiwalia z zasobu Wydziału Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy.

Istotnym problemem, jaki napotka historyk, podejmując się badań nad dziejami NZS na uczelniach bydgoskich, jest brak źródeł. Najcenniejsze materiały, na podstawie których można odtworzyć strukturę organizacyjną, listy członków oraz działalność, znajdowały się w rękach obecnie już byłych członków i sympatyków NZS. Wskutek wprowadzenia stanu wojennego i braku możliwości zarchiwizowania tych materiałów w archiwach zakładowych AT-R czy WSP, to oni przejęli uczelniane archiwa organizacji – do dnia dzisiejszego zachowały się one w formie fragmentarycznej. Także zaskakująco mało dokumentów dotyczących NZS przechowywanych jest w zasobie Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy – z zapisów ewidencyjnych wynika, że większość wytworzonych przez organy Służby Bezpieczeństwa akt dotyczących Zrzeszenia zniszczono przed 1989 r.

Akademia Techniczno-Rolnicza to najstarsza szkoła wyższa w Bydgoszczy. Jej początki sięgają 1951 roku⁵. Wtedy to, z inicjatywy środowisk inżynierskich skupionych w bydgoskich oddziałach Pomorskiego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich oraz Naczelnej Organizacji Technicznej, powołano Wieczorową Szkołę Inżynierską w Bydgoszczy. W 1964 r. Wieczorowa Szkoła Inżynierska w Bydgoszczy została przekształcona w Wyższą Szkołę Inżynierską, a w 1974 r. połączona z bydgoską Filią Akademii Rolniczej w Poznaniu w jedną uczelnię – Akademię Techniczno-Rolniczą im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy⁶. W 2006 r. AT-R została przekształcona w Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy.

Środowisko studentów AT-R przed rokiem 1980 nie stworzyło silniejszej, opozycyjnej struktury, na wzór tworzonych w kraju od 1977 r. Studenckich Komitetów Solidarności (SKS). SKS w Bydgoszczy nie powstał⁷. Działalność opozycyjna koncentrowała się w kilkusobowych grupach koleżeńskich, a jej forma polegała raczej na kontestacji zastanej rzeczywistości niż na budowaniu struktur opozycyjnych.

Za taką tezę przemawiają zachowane materiały archiwalne po byłym Wydziale III Służby Bezpieczeństwa w Bydgoszczy, który zajmował się

⁵ 50 lat Akademii Techniczno-Rolniczej..., s. 12.

⁶ Ibidem, s. 26.

⁷ A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945-1980*, Londyn 1994, s. 526-536.

m.in. kontrolą szkolnictwa wyższego, w tym także wykładowców i studentów AT-R. Studenci Akademii byli inwigilowani m.in. w związku ze śpiewaniem tekstów antyleninowskich na wycieczce w Bułgarii (1977 r.)⁸, utrzymywaniem łączności krótkofalowej ze studentami Europy Zachodniej (1977)⁹, popieraniem działalności KOR-u (1977 r.)¹⁰, kontaktami z Duszpasterstwem Akademickim przy kościele św. Trójcy w Bydgoszczy (1978)¹¹ i kościele Klarysek (1977)¹², słuchaniem RWE (1978)¹³ czy rozpowszechnianiem nagrań kabaretu „Tey” (1978)¹⁴. Kontroli poddane było także środowisko SZSP (1977 r.)¹⁵.

Mimo braku jawnie konfrontacyjnej postawy ze strony studentów AT-R, SB widziała w tym środowisku stałe zagrożenie. Przykładem może tu być incydent, jaki miał miejsce w maju 1977 r. Wtedy to dokonano włamania do stołówki akademickiej AT-R. Jak się później okazało, sprawcami były osoby spoza uczelni. Jednocześnie jedna z pracownic kuchni oświadczyła, że według niej jedzenie mogło podczas włamania zostać zatrute. Wydział III wszczął dochodzenie. W czasie śledztwa podejrzenie padło m.in. na studentów, którzy przez ten czyn mieli wywołać powszechny *stan niezadowolenia*, a w konsekwencji bliżej nieokreślone wystąpienia studenckie¹⁶.

Nieco wcześniej, bo w marcu 1977 r., Wydział III bydgoskiej SB objął inwigilacją uczestników Ogólnopolskiego Festiwalu Teatrów Debiutujących, który odbywał się w Bydgoszczy¹⁷. Jako cel postawiono zabezpieczenie i kontrolę studentów oraz kadry dydaktycznej przed „wrogą propagandą antykomunistyczną” i literaturą bezdebitową. Studenci AT-R mieli znaleźć się pod szczególnym nadzorem.

Pomysł powołania konkurencyjnej wobec SZSP organizacji studenckiej zrodził się w Gdańsku – 27 sierpnia 1980 r. gdańscy studenci ogłosili apel zawierający listę postulatów studenckich, wśród których znajdował się też ten

⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy (dalej: AIPNBy), Sprawa Operacyjnego Sprawdzenia kryptonim „Tyrnowo”, sygn. 044/680.

⁹ AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Sprawdzenia kryptonim „Promesa”, sygn. 044/1030.

¹⁰ AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Sprawdzenia kryptonim „Żak”, sygn. 044/767.

¹¹ AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Rozpoznania kryptonim „Karnet”, sygn. 044/785.

¹² AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Rozpracowania kryptonim „Turyści”, sygn. 044/797.

¹³ AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Rozpracowania kryptonim „Eter”, sygn. 044/792 oraz Sprawa Operacyjnego Sprawdzenia kryptonim „Radiowcy”, sygn. 044/821.

¹⁴ AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Sprawdzenia kryptonim „Występ”, sygn. 044/798 oraz Sprawa Operacyjnego Sprawdzenia kryptonim „Magnet”, sygn. 044/866.

¹⁵ AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Rozpracowania kryptonim „Ferment”, sygn. 044/721.

¹⁶ AIPNBy, Sprawa Operacyjnego Rozpracowania kryptonim „Stołówka”, sygn. 044/725.

¹⁷ AIPNBy, Sprawa Obiektowa kryptonim „Festiwal”, sygn. 069/1347.

dotyczący utworzenia niezależnej, samorządowej organizacji studenckiej¹⁸. Kiedy okazało się, że studenci nie mogą należeć do NSZZ „Solidarność”, a także stworzyć własnego związku zawodowego, 2 września 1980 r. na Uniwersytecie Gdańskim powołano Tymczasowy Komitet Założycielski Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich UG. W kilka dni później, 10 września, w Warszawie powstał Komitet Założycielski NZS. Następnie w dniach od 18 do 19 października w Warszawie odbył się Zjazd Delegatów Komitetów Założycielskich Niezależnych Organizacji Studenckich¹⁹. Przyjęto statut organizacji i nazwę – zrezygnowano z wersji NZSP, na rzecz NZS. Powołano także Ogólnopolski Komitet Założycielski (OKZ), któremu powierzono przeprowadzenie formalnej (sądowej) rejestracji Zrzeszenia. Równolegle jednak z kształtowaniem się centralnego ośrodka NZS, w poszczególnych ośrodkach akademickich w kraju spontanicznie powstawały komitety założycielskie nowej organizacji.

Pierwszą tego typu organizację w Bydgoszczy powołano na WSP – już 27 września 1980 r. w prywatnym mieszkaniu studenta WSP Włodzimierza Michalaka w Bydgoszczy odbyło się zebranie około 20 studentów, inicjatorów powołania Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich WSP w Bydgoszczy²⁰. W dniu 20 października 1980 r. powstało NZSP w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej – inicjatorami byli studenci Zofia Miłkowska, Leszek Tuliński, Małgorzata Kopycińska, Piotr Rafiński, Małgorzata Styp i Gabriela Czajkowska²¹. Najpóźniej nowa organizacja studencka powstała w bydgoskiej Filii Akademii Medycznej w Gdańsku. Około 30 października studenci V roku II Wydziału Lekarskiego tej uczelni Marek Mackiewicz i Jacek Giessek upoważnieni zostali przez NZSP Akademii Medycznej w Gdańsku do podjęcia działań w imieniu tego Zrzeszenia w środowisku bydgoskim²².

Tymczasowy Komitet Założycielski Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy powstał 16 października 1980 r., głównie z inicjatywy studentów Instytutu Telekomunikacji i Elektrotechniki²³. Spotkanie założycielskie odbyło się w akademiku przy

¹⁸ A. Anusz, op. cit., s. 7.

¹⁹ Ibidem, s. 7-8.

²⁰ AIPNBy, Meldunki zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa o sytuacji polityczno-operacyjnej w województwie bydgoskim 17 sierpnia-15 października 1980 r., sygn. 077/337, t. 1, Meldunek z 26 września 1980 r.

²¹ Ibidem, Meldunek z 21 października 1980 r.

²² Ibidem, Meldunek z 30 października 1980 r.

²³ Zbiór dokumentów Macieja Rzymkowskiego (dalej: ZDMR), Dokument założycielski Tymczasowego Komitetu Założycielskiego Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich AT-R w Bydgoszczy.

ul. 8 Bydgoskiego Pułku Piechoty²⁴. Skład osobowy TKZ NZSP AT-R przedstawiał się następująco²⁵:

- Andrzej Sobieszczuk (Instytut Budownictwa Lądowego),
- Marlena Rosińska (Instytut Budownictwa Lądowego),
- Krzysztof Grabarczyk (Instytut Zootechniczny),
- Jacek Romaniuk (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn),
- Andrzej Węsierski (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn),
- Edward Szkutnik (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn),
- Maciej Rzymkowski (Instytut Rolnictwa),
- Janusz Krajnik (Instytut Telekomunikacji i Elektrotechniki),
- Sławomir Przedpeński (Instytut Telekomunikacji i Elektrotechniki),
- Adam Rutkowski (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn),
- Henryk Lewandowski (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn).

Z czasem ukształtowało się prezydium TKZ, stanowiące ściśle kierownictwo Zrzeszenia na AT-R. W jego skład wchodził: Janusz Krajnik, Piotr Kalinowski (Instytut Zootechniczny), Marlena Rosińska, Andrzej Sobieszczuk, Maciej Rzymkowski, Sławomir Przedpeński, Stanisław Płachta (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn), Edward Szkutnik, Jacek Romaniuk, Ireneusz Starczewski (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn), Wojciech Reich (Instytut Zootechniczny), Tomasz Pawlaczyk (Instytut Zootechniczny), Adam Rutkowski, Henryk Lewandowski, Józef Jankowski (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn), Ryszard Gawinecki (Instytut Rolnictwa), Stefan Jagodziński (Instytut Rolnictwa), Mariusz Depiński (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn), Zbigniew Pałka (Instytut Rolnictwa), Krzysztof Grabarczyk, Jacek Wiese (Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn) i Andrzej Węsierski²⁶.

W dniu 18 października 1980 r. pisemną zgodę na powstanie i działalność nowej studenckiej organizacji wyraził rektor Uczelni prof. Jerzy Roszak²⁷. Akceptacja dotyczyła ponadto przyznania pomieszczenia z telefonem i maszyną do pisania.

TKZ NZS AT-R, przystępując do tworzenia swoich struktur, miał już zarysowany program w postaci specjalnie opracowanego dokumentu progra-

---

²⁴ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego pt. *Nasza mała rewolucja. Zapis wydarzeń i przegląd dokumentów z lat 1980-1981 związanych z powstaniem i działalnością Niezależnego Zrzeszenia Studentów Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy* (maszynopis w posiadaniu autora), s. 5.

²⁵ ZDMR, Dokument założycielski...

²⁶ Archiwum NZS UT-P w Bydgoszczy (dalej: ANZSUT-P), Skład prezydium TKZ NZS przy AT-R.

²⁷ ZDMR, Dokument założycielski...

mowego²⁸. Zgodnie z nim: *celem Zrzeszenia jest walka o autonomię kultury i nauki, w tym o pełną autonomię wyższych uczelni, o demokratyzację życia w kraju i realizację praw człowieka i obywatela*. NZS rezerwowało sobie prawo do uczestnictwa w pracach nad przygotowaniem nowej koncepcji samorządu studenckiego AT-R, opracowaniem nowych programów studiów, organizowania kół samokształceniowych (głównie w zakresie tematyki nieobjętej programami nauczania), kontroli przepisów uczelnianych i opiniowania zasad rekrutacji na studia oraz, co istotne, opiniowania pracowników naukowych, dopuszczając w wypadkach skrajnych nawet postawienie wniosku o zwolnienie. Swego rodzaju narzędziem służącym realizacji tych zamierzeń miało stać się prawo do swobodnego i nieskrępowanego publikowania – przez działalność wydawniczą rozumiano wydawanie aktualnych serwisów informacyjnych i komunikatów, dotychczas niepublikowanych tekstów źródłowych z różnych dziedzin nauki i kultury, pisma studenckiego oraz możliwość druku i rozpowszechniania twórczości samych studentów. Zakładano, że w przyszłości NZS współpracować będzie z Międzyzakładowym Komitetem Założycielskim NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy i Uczelnianym KZ NSZZ, jak również z niezależnymi organizacjami innych uczelni. Program nie pomijał także kwestii socjalnych – NZS miało włączyć się w organizowanie pomocy koleżeńskiej oraz rozwiązywanie materialnych problemów rodzin studenckich, akademickiej służby zdrowia, wyżywienia czy warunków mieszkaniowych studentów. Nie zapomniano także o prawie do organizowania Juwenaliów. Kościec strukturalny organizacji stanowić miały komisje, których zakładano powołać pięć, tj.:

- społeczno-ekonomiczną (badanie warunków socjalnych i bytowych studentów),
- programową (rewizja programu studiów),
- informacyjną (publikacja informacji o wszystkich sprawach środowiska akademickiego AT-R),
- do spraw podręczników (zmiany w podręcznikach studenckich, współpraca z nauczycielami, pracownikami naukowymi i absolwentami szkół wyższych),
- interwencyjną (sprawy bieżące studentów).

Należy zaznaczyć, że w okresie do 18 października 1980 r., tj. do Zjazdu Delegatów TKZ i uchwalenia statutu NZS, na uczelniach żywiłowo powstawały projekty statutów i regulaminów Zrzeszenia²⁹. Przykładem tego jest wyżej przytoczony dokument statutowy NZSP AT-R.

²⁸ Zbiór dokumentów Zdzisława Cisowskiego (dalej: ZDZC), Propozycje programu działania Niezależnego Zrzeszenia Studentów przy ATR.

²⁹ A. Anusz, op. cit., s. 8.

Od dnia 24 października 1980 r. organizacja uzyskała własne biuro w DS nr 1 przy ul. 8 Bydgoskiego Pułku Piechoty (pokój nr 1)³⁰. Według relacji jednego z sygnatariuszy TKZ NZSP AT-R, późniejszego przewodniczącego Komisji NZS w Instytucie Rolnictwa – Macieja Rzymkowskiego, od pierwszego zebrania organizacyjnego wyłaniać zaczęły się dwie koncepcje dalszego funkcjonowania NZS AT-R³¹. Większa część grupy inicjatywnej, skupiona wokół Janusza Krajnika, opowiadała się za aktywnym zaangażowaniem we wszystkie rodzaje działalności, w tym także działalność polityczną. Grupa mniejszościowa, której przewodził Andrzej Sobieszczuk, odcinała się od potencjalnych działań o charakterze politycznym, stawiając głównie na walkę o prawa socjalne studentów. Zebranie wyborcze przyniosło jednak zdecydowane zwycięstwo pierwszej z frakcji – przewodniczącym TKZ NZS AT-R został Janusz Krajnik.

Opracowany program, *de facto* istniejące władze oraz aprobata ze strony rektora AT-R nie kończyły formalnie procesu legitymizacji NZS. Ciągłe nie było oficjalnego wpisu sądowego do rejestru organizacji. To powodowało stan niepewności i zawieszenia. Mimo to aktywiści NZS podjęli energiczne działania w kierunku stworzenia struktur nowej organizacji studenckiej na AT-R w Bydgoszczy. Szczególną aktywność przejawiali działacze będący studentami Instytutu Rolnictwa.

Koordynator tworzenia struktur NZS w Instytucie Rolnictwa Maciej Rzymkowski wspomina, że plany działalności NZS przedstawione władzom Instytutu Rolnictwa spotkały się z pozytywnym przyjęciem³². Prodziekan do spraw studenckich dr Karol Pech przychylnie odniósł się do możliwości prowadzenia działań propagandowych przez NZS – zaakceptował przydzielenie gablot i tablic informacyjnych. Zrzeszenie, określając swe miejsce w strukturach samorządowych Instytutu Rolnictwa, postawiło sobie z jednej strony za cel nawiązanie współpracy z innymi organizacjami o rodowodzie demokratyczno-antykomunistycznym, tj. w tym wypadku w pierwszej kolejności z instytutową agendą NSZZ „Solidarność”, której szefem był dr Czesław Sadowski, a z drugiej – pozyskanie jak największej liczby członków i sympatyków. Korzystając zatem z aprobaty władz Uczelni i Instytutu, przystąpiono do akcji propagandowo-werbunkowej. Opracowana została specjalna ulotka, agitująca do wstępowania w szeregi NZS, o natępującej treści³³:

³⁰ ZDMR, Komunikat TKZ NZSP AT-R w Bydgoszczy z dnia 24.10.1980 r.

³¹ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 5.

³² Ibidem, s. 8.

³³ ZDMR, ulotka „Do studentów Instytutu Rolniczego ATR”.

*Jeśli nie odpowiada Ci rola widza w procesie demokratyzacji życia w kraju,
 Jeśli pojęcia: sprawiedliwość, prawda, godność, równość nie są dla Ciebie
 pustymi sloganami,
 Jeśli nie odwracasz głowy, gdy ktoś jest krzywdzony,
 Jeśli interesuję Cię program naszego Zrzeszenia,
 Jeśli chcesz zostać jego współtwórcą,
 Jeśli chcesz nas poprzeć podpisując deklarację woli,
 To czekają na Ciebie...*

Pod powyższym tekstem, na stronie ulotki, znajdowały się nazwiska studentów z poszczególnych lat, z ich przydziałem do grup dziekańskich, którzy już byli zadeklarowanymi członkami NZS. Byli to: Władysław Hirsch i Jan Krzysztof Ardanowski – I rok, Zbigniew Pałka i Stefan Jagodziński – II rok, Wojciech Smętek i Maciej Rzymkowski – III rok oraz Janusz Piotrowski – IV rok.

Akcja agitacyjna przyniosła nadspodziewanie dobre wyniki. Do dnia 8 listopada 1980 r. deklaracje woli wstąpienia do Zrzeszenia podpisało 229 osób, co stanowiło 29,4% wszystkich studentów Instytutu Rolnictwa³⁴. Tym samym wydziałowe NZS stało się liczniejsze w Instytucie Rolnictwa niż Socjalistyczny Związek Studentów Polskich. Była to sytuacja wyjątkowa, gdyż w całej AT-R do Zrzeszenia w tym czasie należało tylko ok. 10% studentów (30% do SZSP, natomiast reszta była niezrzeszona). Poparcie dla Zrzeszenia na poszczególnych latach przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Studenci Instytutu Rolnictwa AT-R w Bydgoszczy, którzy podpisali deklarację wstąpienia do TKZ NZS

Rok studiów	Stan osobowy	Stosunek procentowy do ogólnej liczby studentów danego roku
I rok	76	43,2
II rok	43	25,3
III rok	52	33,3
IV rok	34	20,9
V rok	24	20,9
Razem	229	-

Źródło: ZDMR, Komunikat TKZ NZS Instytutu Rolnictwa AT-R w Bydgoszczy.

Fakt, że Instytut Rolnictwa stał się uczelnianym liderem, jeśli chodzi o liczbę członków Zrzeszenia, tłumaczy kilka czynników. Przeprowadzona

³⁴ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 8.

20 grudnia 1980 r. wśród zadeklarowanych sympatyków TKZ NZS Instytutu Rolnictwa AT-R ankieta wskazywała, że ponad 51% z nich pochodzi ze wsi, 20% z Bydgoszczy, a 29% z innych miast³⁵. Tradycyjnie patriotyczne i antykomunistyczne wychowanie studentów pochodzenia wiejskiego motywowało ich do wstępowania do NZS. Nie bez znaczenia pozostawało ponadto to, że ci studenci nie musieli się bać represji władz w stosunku do rodziców za swoją przynależność do Zrzeszenia.

Agitacja na rzecz wstępowania do Zrzeszenia prowadzona była we wszystkich uczelnianych instytutach. Czołowymi aktywistami TKZ byli³⁶:

- Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn – Stanisław Płachta, Mariusz Depiński, Edward Szkutnik, Adam Rutkowski, Zdzisław Cisowski, Andrzej Kłorek;
- Instytut Rolnictwa – Roman Cesarz, Maciej Rzymkowski, Zbigniew Pałka, Ryszard Gawinecki;
- Instytut Telekomunikacji i Elektrotechniki – Roman Cesarz, Janusz Krajnik;
- Instytut Technologii i Inżynierii Chemicznej – Wojciech Reich, Ireneusz Starczewski;
- Instytut Budownictwa Lądowego – Andrzej Sobieszczuk, Marlena Rosińska.

Już na początku listopada 1980 r. powołano w Instytucie Rolnictwa trzy komisje Zrzeszenia, tj. Komisję Programową (kierowaną przez studentów III roku – Wojciecha Frymarkiewicza, Pawła Czacharowskiego i Antoniego Majchrzaka), Komisję Interwencyjną (pod przewodnictwem Macieja Rzymkowskiego i studenta II roku Jarosława Drozda) oraz Komisję Informacyjną (z Mirosławą Chrzanowską i Wojciechem Smętkiem na czele)³⁷. Instytutowi działacze zaczęli ponadto aktywnie uczestniczyć w działaniach podejmowanych przez ogólnouczelniany NZS; w gronie założycieli pisma uczelnianego NZS „Miotła” znalazł się Dariusz Filinger, a następnie stałym członkiem komitetu redakcyjnego został Jan Krzysztof Ardanowski³⁸. On to od 13 kwietnia 1981 r., zgodnie z postanowieniem Konwentu NZS AT-R, przejął pełnię odpowiedzialności za ten *organ prasowy organizacji*³⁹.

Listopad 1980 r. w Instytucie Rolnictwa miał stać się okresem bardzo zacieklej walki nowo tworzącej się organizacji studenckiej z SZSP. Okazją do jej podjęcia stały się wybory senatora studenckiego – przedstawiciela stu-

³⁵ ZDMR, Materiały dotyczące przeprowadzonej 20.12.1980 r. ankiety wśród studentów Instytutu Rolniczego AT-R w Bydgoszczy.

³⁶ ZDMR, Wykaz członków TKZ.

³⁷ ZDMR, Komunikat TKZ NZS Instytutu Rolnictwa AT-R w Bydgoszczy.

³⁸ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 9.

³⁹ ZDMR, Oświadczenia konwentu NZS AT-R w Bydgoszczy z dn. 13.04.1981 r.

dentów w Senacie Uczelni. SZSP wystawił kilku kandydatów, natomiast Zrzeszenie poparło jednego – Janusza Piotrowskiego, który od samego początku zaczął prowadzić dosyć aktywną kampanię wyborczą, stawiając głównie na osobiste spotkania z wyborcami, na których prezentował swój program wyborczy. Wśród studentów Instytutu Rolnictwa była także kolportowana jego ulotka wyborcza⁴⁰.

Wybory odbyły się 20 listopada 1980 r. Udział w głosowaniu wzięło 478 studentów Instytutu Rolnictwa (na ogólną liczbę 786 studentów), co stanowiło 60,81% uprawnionych do głosowania. Zdecydowane zwycięstwo w tych pierwszych w dziejach Uczelni demokratycznych wyborach odniósł Janusz Piotrowski, uzyskując 254 głosy (53,14%). Najgroźniejszy z rywali, szef instytutowej SZSP Grzegorz Marciniak, otrzymał jedynie 47 głosów (ok. 10%)⁴¹.

Sytuacja w innych Instytutach była już odmienna – tam wybory do Senatu wygrali kandydaci SZSP⁴².

W dniu 27 listopada 1980 r. odbyło się zebranie sympatyków NZS w Instytucie Rolnictwa⁴³. Biorący udział zostali poinformowani o dotychczasowej działalności TKZ NZS na AT-R i planach na przyszłość oraz przedstawiono im sprawozdanie z Ogólnopolskiego Zjazdu TKZ-ów w Warszawie. Powołano również nowe władze instytutowe oraz nowe komisje, co przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Organizacyjna i obsada personalna TKZ NZS Instytutu Rolnictwa AT-R w Bydgoszczy. Stan na dzień 27 XI 1980 roku

Przewodniczący	Wojciech Frymarkiewicz
Skarbnik	Andrzej Włodarczyk
Komisja Informacyjna	szef – Wojciech Smętek
Komisja Rewizji Programów Studiów, Sposobu Nauczania i Regulaminu	szef – Paweł Czacharowski
Komisja Interwencyjna	odpowiedzialni za dany rok: Władysław Hirsch – I rok, Jarosław Drozd – II rok, Antoni Majchrzak – III rok, Adam Krasicki – IV rok

⁴⁰ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 10.

⁴¹ ZDMR, Protokół z posiedzenia Komisji Wyborczej w dniu 20.11.1980 r. wyboru delegata do Senatu spośród studentów Instytutu Rolniczego.

⁴² ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 10.

⁴³ ZDMR, Sprawozdanie z zebrania odbytego przez TKZ NZS Instytutu Rolnictwa AT-R w Bydgoszczy w dniu 27.11.1980 r.

cd. tabeli 2

Komisja ds. Kontaktu TKZ NZS w Uczelni	odpowiedzialni: Ryszard Gawinecki, Jan Krzysztof Ardanowski
Komisja ds. Kontaktu z Solidarnością Uczelnianą, ZSL, NSZZR	szefowie: Zdzisław Dolatowski, Zbigniew Pałka
Komisja Kulturalna – Klub Melomana	szef – Mariusz Pawlicki
Komisja Społeczno-Ekonomiczno-Historyczna	szef – Paweł Kołodziejcki
Komisja ds. Kontaktu z Innymi Uczelniami Rolniczymi	szef – Maciej Rzymkowski

Źródło: ZDMR, Sprawozdanie z zebrania odbytego przez TKZ NZS Instytutu Rolniczego AT-R w Bydgoszczy w dniu 27.11.1980 r.

Zgodnie z ustaleniami poczynionymi na wspomnianym zebraniu całością instytutowego Zrzeszenia przestał kierować Maciej Rzymkowski, a jego miejsce zajął Wojciech Frymarkiewicz. Poruszono kwestię przydziału lokalu przy ul. Bernardyńskiej. Wyznaczono także podstawowe kierunki działalności na najbliższą przyszłość – przeprowadzenie demokratycznych wyborów do Rady Naukowej Instytutu i na starostów lat oraz podniesiono kwestię kłopotów finansowych, z jakimi boryka się Komisja Informacyjna (brak pieniędzy na papier, farby itp.)⁴⁴.

Na uwagę zasługuje inicjatywa powołania w ramach instytutowego TKZ NZS „Klubu Melomana”. Miał się on zajmować przybliżaniem ogółowi studentów stylów i gatunków muzyki, w szczególności tych, które zostały wyparte przez muzykę disco⁴⁵. Sekcją muzyki poważnej zajmował się Sławomir Sałek (student IV roku), jazzu Jan Klepin (II rok), rocka Tomasz Banaszak i Krzysztof Łukaszewski (obaj z IV roku), a sekcję muzyki country prowadzili Wojciech Smętek i Maciej Rzymkowski.

Początek grudnia 1980 r. przyniósł ważne decyzje dla organizacji NZS w poszczególnych instytutach AT-R, jak również dla uczelnianego NZS. W dniu 2 grudnia 1980 r. w auli Instytutu Budownictwa Lądowego przy ul. Grodzkiej odbyło się referendum dotyczące przyjęcia statutu i regulaminu wewnątrzorganizacyjnego NZS AT-R. Przebieg obrad został dokładnie zrelacjonowany w numerze pisma „Miotła”⁴⁶. Na obrady przybyły władze uczelni

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ ZDMR, Pismo TKZ NZS AT-R w Bydgoszczy udzielające poparcia powstaniu „Klubu Melomana” – sygnowane przez Janusza Krajnika.

⁴⁶ ZDZC, Miotła, styczeń 1981, nr 3.

w osobach JM Prorektora do Spraw Studenckich doc. dr. hab. Lecha M. Kamińskiego i pełnomocnika rektora do spraw studenckich dr. Peszyńskiego. Obecni byli także działacze NSZZ „Solidarność” – wiceprzewodniczący KZ NSZZ AT-R w Bydgoszczy mgr Adam Podhorecki i wiceprzewodniczący MKZ NSZZ w Bydgoszczy Antoni Tokarczuk. Głos zabrali czołowi działacze NZS – Janusz Krajnik i Maciej Rzymkowski. Odczytano treść statutu i regulaminu oraz wybrano komisję podliczającą głosy w składzie: Tadeusz Kozłowski, Ryszard Gawinecki, Józefa Wojciechowska, Michał Lewandowski i Józef Janowski. W głosowaniu udział wzięły 254 osoby, za przyjęciem statutu opowiedziało się 251 głosujących, a za regulaminem 249⁴⁷. Mimo że jeszcze formalnie działające bez rejestracji sądowej, NZS AT-R uzyskało solidne organizacyjne podstawy. Po głosowaniu odbyło się I Zgromadzenie Ogólne NZS AT-R w Bydgoszczy.

Statut składał się z siedmiu rozdziałów⁴⁸. Rozdział pierwszy określał nazwę, siedzibę (za siedzibę przyjęto Warszawę) oraz zakres terytorialny działania Zrzeszenia, jakim było terytorium Polski. Rozdział drugi to tekst będący deklaracją ideową organizacji – mowa tu o działaniu na rzecz ogólnie pojętej demokracji, praw i swobód obywatelskich czy respektowania prawa jednostki do indywidualnego rozwoju osobowościowego. Podkreśla się autonomię Zrzeszenia względem władz uczelnianych i państwowych oraz wyraźnie wskazuje, że w przyszłym działaniu ochrona interesów materialnych i intelektualnych społeczności studenckiej będą bardzo istotne. NZS zatem dla stworzenia możliwości realizacji powyższych celów, co zostało podkreślone, musi brać czynny udział we władzach uczelnianych, prowadzić działalność propagandową i wydawniczą, organizować samopomoc studencką, a w wypadkach szczególnego zagrożenia praw studenckich – nawet strajki. Prawa i obowiązki członków NZS zostały określone w rozdziale trzecim. Do praw zaliczono czynne i bierne prawo wyborcze, możliwość składania wniosków i postulatów do władz Zrzeszenia z jednoczesnym prawem do odpowiedzi z ich strony, otrzymywanie bieżącej informacji o aktualnej działalności Zrzeszenia i możliwość osobistego składania wyjaśnień. Przestrzeganie statutu i uchwał władz Zrzeszenia oraz regularne płacenie składek członkowskich to z kolei podstawowe obowiązki. W rozdziale czwartym nakreślono strukturę organizacyjną i sposób wyboru władz NZS oraz podejmowania uchwał. Jako na podstawowy element składowy organizacji wskazano organizację uczelnianą,

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ A. Anusz, op. cit., s. 166-173.

zrzeszającą wszystkich studentów danej uczelni. Władzę ustawodawczą sprawować miało walne zebranie członków danej uczelni, do kompetencji którego należał m.in. wybór komisji uczelnianej, uchwalanie regulaminu wewnątrzuczelnianego, programu działania i, co istotne, także udzielanie absolutorium komisji uczelnianej. Władza wykonawcza leżała w gestii komisji uczelnianej, która wykonywała uchwały walnego zebrania, reprezentowała Zrzeszenie przed władzami uczelni, władzami państwowymi i innymi organizacjami. Rolę organu kontrolnego, nadzorującego działalność komisji uczelnianej, miała pełnić komisja rewizyjna. Powstała struktura organizacyjna opierała się więc na klasycznym modelu trójpodziału władzy. Zastrzeżono także możliwość powoływania komisji koordynacyjnych dla uczelni z określonego terytorium lub dla uczelni danego typu. Na szczeblu centralnym zaakceptowano odpowiednio Krajowy Zjazd Delegatów, Krajową Komisję Koordynacyjną (odpowiednik komisji uczelnianej) i Krajową Komisję Rewizyjną. Zgodnie ze statutem Krajowy Zjazd Delegatów powinien odbywać się co najmniej raz w roku, na wniosek Krajowej Komisji Koordynacyjnej albo Krajowej Komisji Rewizyjnej bądź też 1/3 komisji uczelnianych – liczbę delegatów określała Krajowa Komisja Koordynacyjna, przy zachowaniu proporcjonalności reprezentacji wszystkich uczelni. Natomiast sposób wyboru delegatów miało już we własnym zakresie określić walne zebranie członków danej uczelni. Dodać należy, że wszelkie władze Zrzeszenia pochodzić miały z wyboru, a wszystkie wybory miały być tajne. Kadencja wszystkich władz trwać miała tylko jeden rok. Nie można było łączyć funkcji w Zrzeszeniu z żadną inną funkcją polityczną. Postanowiono, że uchwały zapadać będą zwykłą większością głosów, z wyjątkiem uchwały o zmianie statutu, do której potrzebne będzie 3/4 głosów, przy obecności 2/3 uprawnionych do głosowania. Walnym zebraniom członków danej uczelni zarezerwowano także prawo do zawieszenia stosowania w stosunku do tej organizacji uchwały władz Zrzeszenia szczebla krajowego.

Trzy ostatnie rozdziały dotyczyły odpowiednio form organizowania strajku przez NZS, spraw materialnych oraz postanowień końcowych, regulujących m.in. kwestię okoliczności, w których może nastąpić samorozwiązanie Zrzeszenia.

Statut wprowadzał decentralistyczną koncepcję funkcjonowania Zrzeszenia, gdzie faktycznie najważniejsze były organizacje uczelniane NZS. To z jednej strony zapewniało mobilność i skuteczność działania w środowiskach lokalnych, lecz z drugiej pozbawiało silnego kierownictwa centralnego, zdolnego wyznaczać i koordynować akcje ogólnopolskie – tak jak to miało miejsce w przypadku „Solidarności”.

Zgodnie z omówionym statutem, który obowiązywał wszystkie uczelniane NZS w kraju, AT-R w Bydgoszczy przyjęła swój regulamin wewnętrzny⁴⁹. Strukturę i podział kompetencji samorządu NZS na AT-R w Bydgoszczy przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Struktura organizacyjna i kompetencyjna NZS AT-R w Bydgoszczy

Funkcja	Nazwa organu uczelnianego	Kompetencje
Uchwałodawcza	Zgromadzenie Ogólne	<ul style="list-style-type: none"> – zgromadzenie wszystkich członków organizacji, – wybór Komisji Uczelnianej, Rewizyjnej, delegatów na zjazd krajowy NZS i do władz krajowych Zrzeszenia, – przyjmowanie uchwał i kierowanie ich do Komisji Uczelnianej celem realizacji, – udzielanie absolutorium Komisji Uczelnianej oraz przyjmowanie sprawozdań i wniosków Komisji Rewizyjnej
Wykonawcza	Komisja Uczelniana	<ul style="list-style-type: none"> – realizacja celów Zrzeszenia określonych w statucie, – realizacja uchwał Zgromadzenia (Konwentu), – kontakty z władzami uczelni i innymi organizacjami, – prawo zwoływania, przynajmniej raz w semestrze, Zgromadzenia Ogólnego
Kontrolna i rozjemcza	Komisja Rewizyjna	<ul style="list-style-type: none"> – rola sądu koleżeńskiego, – organ kontrolny Komisji Uczelnianej, – formułowanie wniosków do Zgromadzenia Ogólnego o odwołanie członka Komisji Uczelnianej, jak i całej Komisji oraz, na tej samej podstawie, o pozbawienie kogoś członkostwa.

Źródło: ZDMR, Regulamin wewnętrzny NZS-ATR.

⁴⁹ ZDZC, Regulamin wewnętrzny NZS-ATR.

Na poziomie instytutów AT-R w Bydgoszczy funkcjonowały odpowiedniki organów uczelnianych, tj. Komisje Instytutowe (organy wykonawcze na szczeblu instytutu) oraz Zgromadzenia (Konwenty) Instytutowe, które wybierały swoich przedstawicieli do Zgromadzenia Ogólnego i Komisji Instytutowej⁵⁰.

W regulaminie przewidziano także prawo do nadzwyczajnego zwoływania Zgromadzenia Ogólnego, które oprócz przewodniczącego Komisji Instytutowej przysługiwało przewodniczącemu Komisji Rewizyjnej i każdemu członkowi organizacji, który zebrał minimum 30% podpisów pod swoim wnioskiem. Każde zebranie w pierwszym terminie było prawomocne i władne podejmować uchwały zwykłą większością głosów, przy obecności 2/3 członków organizacji. Natomiast w drugim terminie uchwały mogły być już przegłosowywane bez względu na liczbę zebranych członków⁵¹.

Szczególą pozycję posiadali przewodniczący Komisji Uczelnianej AT-R i jego odpowiednik na szczeblu instytutu. Przewodniczący Komisji Uczelnianej z racji funkcji zostawał automatycznie delegatem organizacji uczelnianej na zjazd krajowy, ponadto ustalał liczebność Komisji Uczelnianej i wewnętrzny podział funkcji sprawowanych przez jej członków. Przysługiwało mu także prawo podania jako pierwszemu swoich kandydatur do Komisji Uczelnianej. Wszyscy członkowie Komisji powoływani byli w wyborach tajnych, bezpośrednich i równych (musieli uzyskać, w tym kandydat na przewodniczącego Komisji, minimum 50 głosów plus 1), przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Wszystkie władze organizacji, w tym komisji, musiały być wybrane do 11 listopada danego roku – kadencja trwała rok, jednak konkretnej funkcji nie można było sprawować dłużej niż przez dwie kadencje. Do Komisji Uczelnianej powoływano również szefów instytutów⁵².

W skład Komisji Rewizyjnej AT-R w Bydgoszczy wchodziło pięciu pochodzących z wyboru członków⁵³.

Styczeń 1981 r. okazał się czasem kolejnej konfrontacji między władzami komunistycznymi a Zrzeszeniem. Nadal nie było jeszcze oficjalnego wpisu NZZ do rejestru sądowego. Władze czyniły wszystko, by to opóźnić.

Walka o rejestrację NZZ rozpoczęła się już w listopadzie 1980 r. – 13 listopada tego roku Sąd Wojewódzki w Warszawie oddalił wniosek NZZ o rejestrację, uzasadniając to zapisem w Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy, iż tylko pracodawcy lub pracownicy mogą zakładać związki zawo-

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

dowe⁵⁴. W związku z powyższym OKZ NZS rozpoczął rozmowy z Ministrem Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki na temat rejestracji NZS na podstawie rozporządzenia w sprawie organizacji studenckich z 1960 r. Stosowna nowelizacja rozporządzenia, potrzebna do zarejestrowania nowej organizacji studenckiej, ukazała się w Dzienniku Ustaw 4 stycznia 1981 r. W związku z powyższym OKZ 16 stycznia 1981 r. złożył ponownie wnioski, wraz ze statutem, o rejestrację – tym razem do MNSWiT. Rozpoczęły się negocjacje. Ministerstwo nalegało, by do statutu wprowadzić zapis o kierowniczej roli PZPR. Kontrowersje wzbudzał też zapis traktujący o podejmowaniu przez NZS akcji strajkowych. Negocjacje przeciągały się. W wyniku zaistniałej sytuacji 6 stycznia 1981 r. studenci Łodzi podjęli strajk. Protestowali studenci Uniwersytetu, Politechniki, Akademii Medycznej i Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej. Ten strajk okupacyjny wydatnie przyczynił się do pomyślnego zakończenia negocjacji z władzami i rejestracji sądowej Zrzeszenia, która nastąpiła 17 lutego 1981 r. Dzień po tym przedstawiciele rządu i NZS podpisali tzw. „porozumienia łódzkie”, kończące strajk studentów Łodzi⁵⁵.

NZS AT-R nie przystąpiło do czynnego strajku, ale wyraziło całkowite poparcie dla studentów łódzkich i ogłosiło gotowość strajkową⁵⁶. W dniu 17 lutego 1981 r. przewodniczący NZS Janusz Krajnik zwrócił się do rektora Uczelni o udostępnienie urządzeń poligraficznych i wysłanie teleksów do komitetów strajkowych Łodzi, Poznania i Krakowa z informacją, że NZS AT-R ogłasza w dniu 18 lutego, o godz. 8.00, gotowość strajkową⁵⁷. W dniu następnym, w związku z porozumieniem między NZS a rządem, gotowość strajkową odwołano⁵⁸.

Po formalnym zarejestrowaniu NZS przystąpiono do wyboru stałych władz Zrzeszenia i realizacji celów statutowych.

W Instytucie Rolnictwa zebrano deklaracje członkowskie od większości studentów deklarujących wcześniej wolę wstąpienia do NZS, a w dniu 18 marca 1981 r. dokonano wyboru przedstawicieli do Konwentu Uczelnianego i Komisji Instytutowej. Do Konwentu wybrano Władysława Hirscha (I rok), Zbigniewa Pałkę (II rok), Dariusza Filingera (III rok) i Adama Krasickiego (IV rok). Na przewodniczącego Komisji Instytutowej wybrano Macieja Rzymkow-

⁵⁴ A. Anusz, op. cit., s. 9-10.

⁵⁵ Ibidem, s. 11-14. Szerzej o strajku studentów Łodzi R. Kowalczyk, op. cit. Zobacz także W. Domagalski, R. Paterman, op. cit.

⁵⁶ ZDMR, Komunikat TKZ NZS AT-R w Bydgoszczy.

⁵⁷ AIPNBy, Meldunki zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa o sytuacji polityczno-operacyjnej w województwie bydgoskim 1 styczeń-28 luty 1981 r., sygn. 077/337, t. 3, Meldunek z 18 lutego 1981 r.

⁵⁸ Ibidem.

skiego; oprócz niego w jej skład weszli: Jan Krzysztof Ardanowski (zastępca; I rok), Mirosław Niedziółka (II rok) i Aleksandra Sulecka (IV rok)⁵⁹.

Od września 1980 r. na terenie województwa bydgoskiego zaczęły samorzutnie powstawać rolnicze organizacje zawodowe. Działania te wspierał MKZ NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy. W dniu 29 stycznia 1981 r. doszło właśnie w Bydgoszczy do zebrania zjednoczeniowego niezależnych organizacji chłopskich z całej Polski – powstała rolnicza „Solidarność”, której przewodniczącym został Witold Hatka⁶⁰. Podczas zjazdu Wojewódzkiego Związku Kółek i Organizacji Rolniczych, w dniu 23 lutego 1981 r. doszło do rozłamu w tej organizacji związkowej. Powodem tego było niedopuszczenie do obrad działaczy związanych z rolniczą „Solidarnością”. Spowodowało to, że ci działacze powołali własny rolniczy związek zawodowy – Wojewódzki Związek Kółek Rolniczych. Wystąpił on z postulatami uznania kółek rolniczych wyłącznie za jednostki gospodarcze, legalizacji rolniczej „Solidarność” oraz przekazania Funduszu Rozwoju Wsi w gestie samorządów. W związku z faktem, że władze zignorowały nową organizację i jej postulaty, działacze WZKR w dniu 16 marca 1981 r. weszli do siedziby Wojewódzkiego Komitetu ZSL w Bydgoszczy przy ul. Dworcowej i rozpoczęli jego okupację.

Działania te spotkały się z natychmiastowym poparciem studentów AT-R w Bydgoszczy – w wydanym oświadczeniu NZS Instytutu Rolnictwa jednoznacznie poparło postulaty rolnicze. Oświadczenie kończyło się słowami: *Solidaryzujemy się z tymi, którzy w imieniu wszystkich rolników polskich wzięli na siebie ciężar walki o zagwarantowanie chłopom polskim praw, których nikt nie może im odmówić! Pozdrawiamy strajkujących!*⁶¹ Oświadczenie to mieli sporządzić w okupowanym budynku WK ZSL dwaj studenci Instytutu Rolnictwa – Maciej Rzymkowski i Jan Krzysztof Ardanowski. Następnie w kilkuset egzemplarzach powielone, rozprowadzane było wśród studentów AT-R⁶².

Dnia 19 marca 1981 r. na sesję Wojewódzkiej Rady Narodowej w Urzędzie Wojewódzkim w Bydgoszczy zaproszono przedstawicieli „Solidarność” rolniczej i MKZ NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy. Podczas obrad WRN działacze „Solidarność”, którzy chcieli przedstawić problemy polskiej wsi, nie zostali dopuszczeni do głosu, a następnie siłą usunięto ich z budynku. Wielu z nich przy tym dotkliwie pobito, a przewodniczącego Zarządu MKZ NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy Jana Rulewskiego oraz Mariusza Łabentowicza

⁵⁹ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 14.

⁶⁰ Zobacz np. T. Chinciński, „*Noteć*” przeciw rolniczej „Solidarność”, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2006, nr 3-4, s. 75-94.

⁶¹ ZDMR, Oświadczenie NZS Instytutu Rolniczego ATR w Bydgoszczy.

⁶² ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 15.

i Piotra Bartoszcze ciężko zraniono⁶³. Maciej Rzymkowski tak relacjonuje przebieg wypadków po zajściu w budynku WRN⁶⁴: „Tego wieczoru, około godz. 21.00, przebywając z Janem Krzysztofem Ardanowskim w biurze TKZ-u przy ul. 8 Bydgoskiego Pułku Piechoty, otrzymaliśmy anonimowy, dramatyczny telefon, informujący o tym, iż w Urzędzie Wojewódzkim doszło do brutalnego pobicia wszystkich znajdujących się tam działaczy Solidarności, wskutek czego Jan Rulewski zmarł, a Antoni Tokarczuk znajduje się w szpitalu w stanie ciężkim. Informacja kończyła się apelem o jak najszybsze przybycie do siedziby MKZ-u przy ul. Marchlewskiego. Natychmiast, bez zastanawiania się nad zaistniałą sytuacją, opuściliśmy biuro TKZ-u i udaliśmy się autobusem miejskim do centrum miasta [...]. Przy drzwiach [MKZ – przypis autor] stali bowiem potężnie zbudowani mężczyźni z biało-czerwonymi opaskami na ramionach i wielkimi kijami w dłoniach, nikogo nie wpuszczając do środka. Jak się później dowiedzieliśmy, spodziewano się bowiem szturmów milicji”.

Wspomniani działacze NZS AT-R już po przybyciu do siedziby MKZ i zapoznaniu się ze stanem faktycznym, około północy wzięli udział, jako obserwatorzy, w spotkaniu MKZ w Bydgoszczy z przybyłą właśnie delegacją Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” na czele z Lechem Wałęsą⁶⁵.

Na wydarzenia z 19 marca, określane później jako tzw. „prowokacja bydgoska”, bardzo żywo zareagowała cała społeczność akademicka AT-R. W dniu 20 marca 1981 r. na AT-R odbył się wiec protestacyjny studentów, podczas którego ogłoszono gotowość strajkową i powołano Studencki Komitet Strajkowy (SKS), na czele z Grzegorzem Jazłowskim, w którego skład weszli członkowie NZS, SZSP oraz studenci niebędący członkami żadnej organizacji⁶⁶. W Instytucie Rolnictwa, z uwagi na nieobecność Macieja Rzymkowskiego, całością akcji protestacyjnej kierował Jan Krzysztof Ardanowski. W dniu 23 marca 1981 r. NZS zorganizował akcję informacyjną na Uczelni,

⁶³ Na temat wydarzeń bydgoskiego marca 1981 roku zob.: J. Wenderlich, E. Lubiewska, *Nasza wolność. Bydgoski marzec. Kalendarium wydarzeń*, Bydgoszcz 2007 oraz T. Chinciński, *Od strajków sierpniowych do wydarzeń marcowych. Pierwsze miesiące Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w Bydgoszczy (VIII 1980-III/IV 1981)*, „Kronika Bydgoska” 2004, t. XXVI, s. 217-274.

⁶⁴ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 16-17.

⁶⁵ Ibidem, s. 17.

⁶⁶ ZDMR, Komunikat nr 3 Studenckiego Komitetu Strajkowego ATR z dnia 22.03.1981 r. Zob. też AIPNBy, Meldunki zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa o sytuacji polityczno-operacyjnej w województwie bydgoskim 1 marca-31 marca 1981 r., sygn. 077/337, t. 4.

z udziałem działacza rolniczej „Solidarności” Pasturczaka, wyjaśniającą przyczyny i przebieg wydarzeń z 19 marca w siedzibie WRN. Kulminacją akcji protestacyjnej był zorganizowany przez NZS, w dniu 27 marca 1981 r., czterogodzinny strajk okupacyjny w budynku rektoratu AT-R w Bydgoszczy. Podczas strajku wybrano także delegatów uczelnianego NZS na I Ogólnopolski Zjazd NZS w Krakowie (kwiecień 1981 r.)⁶⁷. W związku z faktem, że większość uczestników strajku stanowili studenci Instytutu Rolnictwa, na delegata wybrano, oprócz Janusza Krajnika, także Macieja Rzymkowskiego⁶⁸.

Wydarzenia z 19 marca spotkały się także z ostrym potępieniem władz AT-R. Senat na posiedzeniu w dniu 23 marca 1981 r. oświadczył, że interwencja sił porządkowych była naruszeniem prawa⁶⁹. W związku z tym należy dążyć do możliwie szybkiego wyjaśnienia okoliczności i przebiegu tych wydarzeń oraz uczynić wszystko, by tego rodzaju zajścia w przyszłości nigdy się nie powtórzyły. Senat jednocześnie w pełni poparł działania Studenckiego Komitetu Strajkowego.

Wydarzenia w WRN niezwykle zaktywizowały działaczy studenckich – nawet do tego stopnia, że SKS AT-R, obawiając się wybuchu niekontrolowanej akcji protestu, apelował o zachowanie umiaru i spokoju. Tak było np. po nadaniu 21 marca 1981 r. przez ogólnopolską telewizję, zaraz po głównym wydaniu Dziennika TV, reportażu, przedstawiającego nieprawdziwe okoliczności i przebieg wydarzeń z 19 marca⁷⁰.

SKS AT-R uzyskał szerokie poparcie dla swoich działań; Senat Uczelni wyraźnie oświadczył, że solidaryzuje się z rezolucją SKS dotyczącą wydarzeń z 19 marca⁷¹. Działania te poparte zostały także przez NSZZ „Solidarność” AT-R, a nawet przez Komitet Uczelniany PZPR.

Zaostrzenie się kryzysu politycznego w Polsce, a co za tym idzie – radykalizacja działań władz komunistycznych wymierzonych w demokratyczną opozycję, wymuszały także na NZS, jako organizacji identyfikującej się z walką o demokratyzację życia społeczno-gospodarczego, podejmowanie adekwatnych działań. W dniu 31 marca 1981 r. powołany został przy NZS AT-R w Bydgoszczy Studencki Komitet na Rzecz Osób Więzionych za Przekonania, pod przewodnictwem Wojciecha Reicha, Mirosława Kozłowskiego

⁶⁷ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 18.

⁶⁸ Ibidem, s. 18.

⁶⁹ Archiwum Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy (dalej: AUT-P), Protokół z posiedzenia Senatu z dnia 23 marca 1981 r.

⁷⁰ ZDMR, Komunikat nr 3...

⁷¹ ZDMR, Oświadczenie Senatu Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy z dnia 23.03.1981 r.

i Adama Rutkowskiego⁷². Komitet stawiał sobie za cel zbieranie informacji i dowodów o prześladowaniach osób z powodów politycznych oraz rozpowszechnianie tych informacji wśród studentów. Współpracować miał także z podobnymi komitetami na innych uczelniach.

W dniu 13 kwietnia 1981 r. odbyły się wybory do Komisji Uczelnianej. Przewodniczącym dwunastoosobowej Komisji został dotychczasowy szef TKZ Janusz Krajnik. Po czterech członków wprowadziły dwie organizacje instytutowe, których studenci stanowili trzon NZS, tj. Instytutu Rolnictwa i Instytutu Technologii i Eksploatacji Maszyn. Z Instytutu Rolnictwa pochodzili: Jan Krzysztof Ardanowski (wiceprzewodniczący do spraw kontaktów pozauczelnianych), Aleksandra Sulecka (przewodnicząca Komisji do Spraw Kontaktów ze Związkami Zawodowymi), Jarosław Drozd (przewodniczący Komisji Kultury) i Andrzej Krzysztof Korytowski (przewodniczący Komisji do Spraw Wykładów i Kursów Samokształceniowych). Drugim wiceprzewodniczącym, tym razem do spraw kontaktów wewnątrzuczelnianych, został Wojciech Reich z Instytutu Technologii i Inżynierii Chemicznej⁷³. Tego dnia Komisja Uczelniana NZS AT-R uchwaliła jeszcze dwie rezolucje. Pierwsza z nich to rezolucja popierająca postulaty KU NSZZ „Solidarność” AT-R, dotyczące likwidacji filii AT-R we Włocławku i studiów stacjonarno-przebiegowych z jednoczesnym skierowaniem zakwalifikowanych już na nie osób na egzamin wstępny na studia zaoczne⁷⁴. Motywem tych postulatów była chęć ukrócenia możliwości szybkiego i łatwego zdobycia dyplomów ukończenia wyższych studiów przez wielu działaczy partyjnych. Druga rezolucja wyrażała poparcie dla postulatów wysuniętych przez Ogólnopolski Komitet Strajkowy NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, z naczelnym, dotyczącym natychmiastowej rejestracji NSZZ RI „Solidarność”⁷⁵.

W kwietniu 1981 r. powołano do życia nowe pismo NZS AT-R, zatytułowane „Indeks”. Pierwszy numer, redagowany przez Jana Krzysztofa Ardanowskiego i Marlenę Templin z Instytutu Rolnictwa oraz studentów Instytutu Technologii i Inżynierii Chemicznej – Wojciecha Reicha i Mirosława Kozłowskiego, wydano jeszcze w tym miesiącu⁷⁶. Autorem szaty graficznej był Ryszard Piestrzyński z Instytutu Rolnictwa. Numer pierwszy poświęcono przede wszystkim sprawie zbrodni katyńskiej i wydarzeniom grudnia 1970 r. na Wy-

⁷² ZDMR, Komunikat Studenckiego Komitetu na Rzecz Osób Więzionych za Przekonania Polityczne przy NZS ATR z dnia 31.03.1981 r.

⁷³ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 19.

⁷⁴ ZDZC, Rezolucja Komisji Uczelnianej NZS AT-R z dnia 13.04.1981 r. (nr 1).

⁷⁵ ZDZC, Rezolucja Komisji Uczelnianej NZS AT-R z dnia 13.04.1981 r. (nr 2).

⁷⁶ ZDMR, Indeks, kwiecień 1981, nr 1.

brzeżu. Niestety, pierwszy numer ukazał się z kilkudniowym opóźnieniem spowodowanym utrudnieniami czynionymi przez władze uczelni – w druku numeru pomogła „Solidarność” regionu bydgoskiego⁷⁷. Na uwagę zasługuje fakt podjęcia przez Zdzisława Cisowskiego próby uruchomienia radiowęzła ogólnouczelnianego. Ostatecznie jednak tego przedsięwzięcia nie udało się zrealizować, choć przygotowano już zaplecze techniczne i nagrano materiał⁷⁸.

W dniach od 3 do 6 kwietnia 1981 r. w Krakowie odbył się I Krajowy Zjazd Delegatów NZS⁷⁹. Wzięło w nim udział 240 delegatów z 66 uczelni w kraju. AT-R reprezentowali Janusz Krajnik i Maciej Rzymkowski. Janusz Krajnik został ponadto wybrany w skład Krajowej Komisji Koordynacyjnej – najwyższego organu wykonawczego Zrzeszenia.

Przypadające na maj 1981 r. wybory władz Uczelni stały się bodaj największym wyzwaniem organizacyjno-propagandowym NZS AT-R. Zrzeszenie za swój główny cel postawiło sobie doprowadzenie do wyboru na stanowisko rektora AT-R prof. Stanisława Grabarczyka⁸⁰.

Urodzony w 1922 r. prof. Grabarczyk był specjalistą w dziedzinie melioracji – od 1974 r. pełnił funkcję kierownika Zakładu Melioracji i Meteorologii Instytutu Rolniczego AT-R w Bydgoszczy (później Katedry Melioracji i Użytków Zielonych Wydziału Rolniczego), a w latach 1975-1981 był prodziekanem Instytutu Rolnictwa⁸¹. Ten bezpartyjny i znany z prawicowych poglądów naukowiec zdawał się idealnym kandydatem NZS na fotel rektorski⁸². Maciej Rzymkowski wspomina, że kandydatura prof. Grabarczyka spotkała się z początkowym sprzeciwem uczelnianej „Solidarności”. Dopiero po negocjacjach działacze „Solidarności” uznali prof. Grabarczyka także za swojego kandydata na stanowisko rektora. Również sam kandydat początkowo wahał się – dopiero za namową doc. Marka Jerzego, kierownika Zakładu Ogrodnictwa, zgodził się kandydować⁸³. Wytworzył się zatem następujący układ sił: kandydatem popieranym przez KU NSZZ „Solidarność” i NZS został prof. Grabarczyk, a KU PZPR i SZSP poparły swojego kandydata, prof. Wojciecha Cieślę.

Wybór rektora należał do kolegium elektorskiego, składającego się z przedstawicieli społeczności studenckiej (30%), samodzielnych pracowni-

⁷⁷ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 19.

⁷⁸ Relacja Zdzisława Cisowskiego (w posiadaniu autora).

⁷⁹ A. Anusz, op. cit., s. 16-18.

⁸⁰ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 19.

⁸¹ *50 lat Akademii Techniczno-Rolniczej...*, s. 45.

⁸² ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 20.

⁸³ Ibidem.

ków naukowych (30%), nauczycieli akademickich (30%) oraz pozostałych pracowników uczelni (10%). Tak więc głos studentów liczył się i realnie mógł wpływać na wybór przyszłego rektora. Celem nadrzędnym dla NZS stawało się teraz wygranie wyborów elektorskich i pokonanie w nich SZSP, tak aby zdobyć jak największą liczbę mandatów elektorskich przysługujących studentom.

NZS nie we wszystkich jednak instytutach AT-R było organizacją dominującą. Instytut Technologii i Eksploatacji Maszyn oraz Instytut Rolnictwa były swego rodzaju bastionami Zrzeszenia, gdzie NZS skupiało większość studentów aktywnie działających w samorządzie studenckim. Inaczej rzecz się miała np. w Instytucie Zootechnicznym, gdzie NZS praktycznie nie istniało. Taki stan rzeczy chciało wykorzystać SZSP, forsując koncepcję, że studenckie mandaty elektorskie w Instytucie Zootechnicznym należy przydzielić organizacjom akademickim proporcjonalnie do liczby ich członków⁸⁴. To w praktyce oznaczałoby, że zignorowaniu uległyby głosy studentów niezrzeszonych, a pełnię zwycięstwa odniósłby SZSP. Natomiast w Instytucie Budownictwa Lądowego elektorów (wszystkich z SZSP) wybrano spośród samorządu studenckiego. Na te antydemokratyczne działania ze strony SZSP NZS reagowało w zależności od swojej siły w konkretnym instytucie⁸⁵.

12 maja 1981 r. Maciej Rzymkowski, upoważniony przez Komisję Uczelnianą NZS AT-R, zgłosił, jako osobę popieraną przez NZS w wyborach na rektora AT-R, kandydaturę prof. Stanisława Grabarczyka⁸⁶. Nieco wcześniej, w dniach 9-10 maja 1981 r., odbył się II Ogólnopolski Zjazd NZS Akademii Rolniczych w Poznaniu, który postanowił, że kolejne tego typu spotkanie odbędzie się jesienią w Bydgoszczy⁸⁷. Wszystko to podnosiło gorączkę kampanii wyborczej.

W dniu 13 maja 1981 r. odbyły się w Instytucie Rolnictwa wybory elektorów studenckich do kolegium elektorskiego AT-R, połączone z wyborem elektorów studenckich do wyboru dziekana Instytutu Rolniczego⁸⁸. W skład sześciuosobowej komisji weszli: Ryszard Gawinecki (NZS), Aleksander Kabaciński (NZS), Dorota Stube (NZS), Dominik Kłosowski (SZSP), Mariola Lica (SZSP) i Janusz Sarnowski (SZSP). W wyborach udział wzięły 324 osoby – 15 oddało nieważne głosy. Wyniki głosowania przedstawia tabela 4.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem, s. 21.

⁸⁶ ZDMR, Zgłoszenie kandydatury prof. Stanisława Grabarczyka w wyborach na rektora AT-R.

⁸⁷ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 21.

⁸⁸ ZDMR, Komunikat Komisji Wyborczej z dnia 14.05.1981 r.

Tabela 4. Wyniki wyborów elektorów studenckich z dnia 13 V 1981 r. do kolegium elektorskiego AT-R i elektorów do wyboru dziekana w Instytucie Rolnictwa

Imię i nazwisko kandydata	Przynależność do organizacji studenckiej	Liczba głosów
Jan Krzysztof Ardanowski	NZS	164 ME/MR
Janusz Piotrowski	NZS	160 ME/MR
Jarosław Drozd	NZS	155 ME/MR
Tomasz Jureczko	NZS	150 ME/MR
Paweł Cieśliński	NZS	149 ME/MR
Władysław Hirsch	NZS	145 ME/MR
Maciej Rzymkowski	NZS	142 ME/MR
Marek Kowalski	NZS	136 ME/MR
Grzegorz Marciniak	SZSP	136 ME/MR
Mirosław Duszyca	NZS	129 ME/MR
Krzysztof Korytowski	NZS	120 ME/MR
Stefan Jagodziński	NZS	117 MR
Marlena Templin	NZS	113 MR
Jan Klepin	niezrzeszony	111
Roman Kohnke	niezrzeszony	110
Juliusz Młodecki	SZSP	107
Wiesław Lewicki	SZSP	106
Krzysztof Wrzesiński	SZSP	101
Jolanta Derengiewicz	SZSP	99
Lucyna Gierszewska	SZSP	99
Jerzy Wiśniewski	SZSP	99
Janusz Kokosza	niezrzeszony	97
Jolanta Baumgart	SZSP	93
Anna Andrzejczuk	SZSP	92

ME – kandydaci wybrani jako elektorowie do wyboru rektora AT-R (do konwentu elektorskiego)
 MR – kandydaci wybrani do wyboru dziekana Instytutu Rolniczego

Źródło: IPN-ZDMR, Komunikat Komisji Wyborczej z dn. 14.05.1981 r.

NZS odniosło przytłaczające zwycięstwo. Na 11 przypadających Instytutowi Rolnictwa mandatów elektorskich zdobyło 10 – jeden mandat uzyskał kandydat SZSP Grzegorz Marciniak. Wszyscy wybrani kandydaci do kolegium elektorskiego oraz dwójka dodatkowych studentów – Stefan Jagodziński i Marlena Templin – stali się także elektorami studenckimi, biorącymi udział

w wyborach dziekana Instytutu Rolnictwa. Dwa miejsca elektorskie, przypadające filii Instytutu Rolnictwa we Włocławku, także przypadły NZS⁸⁹.

Ostatecznie NZS we wszystkich instytutach AT-R zdobył 37 mandatów elektorskich, SZSP 15, a kandydaci niezależni dwa⁹⁰.

Taki wynik wyborów był nie po myśli SZSP oraz popierającego ją KU PZPR. Senat AT-R zatem zakwestionował legalność wyborów elektorów studenckich w trzech instytutach: Rolniczym, Mechanicznym i Zootechnicznym. Przypadające na 20 maja 1981 r. wybory rektora nie odbyły się⁹¹. Nadmienić warto, że z dwóch pierwszych instytutów pochodziła prawie połowa wszystkich elektorów studenckich, a NZS zdobyło w nich 22 na 24 możliwe do osiągnięcia mandaty elektorskie⁹². Jako powód podano, że komisje wyborcze w tych instytutach błędnie uznały, odstępując tym samym od ordynacji wyborczej władz Uczelni, za elektorów wszystkich tych kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów, a nie tylko tych, którzy zdobyli ponad 50% wszystkich oddanych głosów. Za konieczne więc uznano wybory uzupełniające.

Konieczność przeprowadzenia wyborów uzupełniających, niepewność co do ich wyników oraz obawa przed ewentualnymi prowokacjami ze strony władz komunistycznych spowodowały, że 21 maja 1981 r. prof. Grabarczyk zrezygnował z udziału w wyborach rektorskich – dopiero po usilnych namowach ze strony członków NZS i KU NSZZ „Solidarność” postanowił ponownie kandydować⁹³.

W toku całej czas trwającej kampanii wyborczej, tym razem w ramach wyborów uzupełniających, Komisja Uczelniana wydała specjalną odezwę, wyjaśniającą przyczyny i prawdziwą istotę konfliktu związanego z nieuznaniem w pełni przez Senat AT-R wyborów z 13 maja 1981 r.⁹⁴ Nie wszyscy członkowie NZS podzielali pogląd Komisji Uczelnianej. W dniu 27 maja 1981 r. trzech członków NZS z Instytutu Telekomunikacji i Elektrotechniki, tj. Maciej Maria Basta, Maciej Paweł Bębenek i Ryszard Duda, wystosowało list otwarty do Konwentu NZS, w którym wyrazili brak zrozumienia dla protestu NZS przeciwko decyzji Senatu⁹⁵. Decyzję uznali za słuszną i logicznie wynikającą z ordynacji wyborczej.

⁸⁹ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 21.

⁹⁰ Ibidem, s. 23.

⁹¹ ZDMR, Odezwa Komisji Uczelnianej NZS AT-R w sprawie uznania przez Senat uczelni za nieważne wyborów elektorów studenckich.

⁹² ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 23.

⁹³ Ibidem, s. 23.

⁹⁴ ZDMR, Odezwa Komisji Uczelnianej NZS AT-R...

⁹⁵ ZDMR, List otwarty M.M. Basty, M.P. Bębena i Ryszarda Dudy do Konwentu NZS AT-R w Bydgoszczy z dnia 27.05.1981 r.

Wybory uzupełniające odbyły się 25 maja 1981 r. W Instytucie Rolnictwa głosowało 108 osób, w tym trzy oddały głosy nieważne⁹⁶. Wybory były również niekwestionowanym zwycięstwem NZS. W Instytucie Rolnictwa kandydat SZSP – Grzegorz Marciniak stracił mandat na rzecz kandydata NZS Stefana Jagodzińskiego, którego miejsce elektora w wyborach na dziekana Instytutu uzyskał kandydat niezrzeszony Jan Klepin⁹⁷. Tym samym SZSP nie uzyskał tam żadnego mandatu.

W skali całej uczelni wybory uzupełniające zwiększyły stan posiadania NZS z 37 do 43 miejsc elektorskich w kolegium elektorów, przy spadku liczby elektorów SZSP z 15 do 8 i wzroście elektorów niezrzeszonych z dwóch do trzech⁹⁸.

Przed oficjalnymi wyborami rektora NZS cały czas prowadziło bardzo aktywną kampanię wyborczą. Rozdawano ulotki, zachęcano słownie do głosowania na kandydata NZS. Jedną z bardziej spektakularnych akcji wyborczo-propagandowych było umieszczenie we wszystkich budynkach AT-R plakatów i zdjęć prof. Grabarczyka. Akcja ta, przygotowana przez Mirosława Niedziółkę, Jarosława Drozda, Krzysztofa Traczyka i Mirosława Wróbla, odbiła się sporym echem wśród studentów i pracowników naukowych uczelni⁹⁹.

Wybory rektora AT-R miały miejsce 27 maja 1981 r. w sali Urzędu Wojewódzkiego przy ul. Jagiellońskiej. Zwycięstwo odniósł w nich prof. Stanisław Grabarczyk, kandydat NZS i KU NSZZ „Solidarność”. W 170-osobowym kolegium elektorskim uzyskał 113 głosów (67%). Kandydat SZSP i KU PZPR prof. Cieśla uzyskał 32 głosy, a kandydat niezależny prof. Kikiewicz – 25 głosów. Czwarty z kandydatów, prof. Podkówka, w ostatniej chwili wycofał się z wyborów, udzielając poparcia prof. Cieśli. Po ogłoszeniu wyników, rektora-elekta uniesiono wysoko w powietrze, a następnie wyniesiono z budynku UW na ul. Jagiellońską¹⁰⁰.

Kilka dni później, w Instytucie Rolnictwa, elektorzy wybrali dziekanem doc. Marka Jerzego, sympatyka NZS, członka KU „Solidarność”. Prodziekanem został dr Paweł Nowaczyk, także kandydat NZS¹⁰¹. Doc. Jerzy cieszył się zresztą tak dużym poparciem elektorów, że z trudem, dla spełnienia formalnych wymagań, znaleziono kontrkandydata – została nim, po długich namowach kilku elektów, doc. Ojcumiła Stefaniak, kierownik Zakładu Mikrobiologii.

⁹⁶ ZDMR, Protokół z wyborów uzupełniających elektorów do wyboru rektora AT-R i dziekana Instytutu Rolnictwa z dnia 25.05.1981 r.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 23.

⁹⁹ Ibidem, s. 24.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem, s. 25.

Po zakończonych wyborach NZS skupiło się na akcji propagandowej wśród zdających egzaminy wstępne przyszłych studentów, mającej na celu zachęcenie ich do wstępowania w szeregi Zrzeszenia. W specjalnym numerze „Indeksu”, wydanym głównie z myślą o zdających egzaminy wstępne absolwentach szkół średnich, ukazało się chronologiczne zestawienie najważniejszych wydarzeń z działalności NZS na AT-R w Bydgoszczy¹⁰². Autorzy zaliczyli do nich:

- zawiązanie TKZ NZS AT-R (16.10.1980 r.),
- zbieranie podpisów pod deklaracjami poparcia dla NZS (listopad 1980 r.),
- referendum nad statutem i regulaminem uczelnianym NZS (02.12.1980 r.),
- spotkanie z Norbertem Wawrzyniakiem, członkiem MKZ NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, który przedstawił przebieg wydarzeń na Wybrzeżu w 1970 r. (22.12.1980 r.),
- spotkanie z działaczami „Solidarności” chłopskiej i Antonim Tokarczukiem, wiceprzewodniczącym MKZ Bydgoszcz (09.01.1981 r.),
- spotkanie z Janem Józefem Lipskim, jednym z założycieli KOR-u (12.01.1981 r.),
- wiec protestacyjny studentów w związku z wydarzeniami 19 marca 1981 r. w WRN w Bydgoszczy (20.03.1981 r.),
- akcja informacyjna dotycząca wyjaśnienia przyczyn i okoliczności zajść z 19 marca 1981 r. – spotkania w instytutach z działaczem „Solidarności” chłopskiej Pasturczakiem (23.03.1981 r.),
- czterogodzinny strajk okupacyjny (27.03.1981 r.),
- udział delegatów NZS AT-R w I Ogólnopolskim Zjeździe NZS w Krakowie (3-5 kwietnia 1981 r.),
- wybory do Komisji Uczelnianej – Janusz Krajnik przewodniczącym (13.04.1981 r.),
- pomoc MKZ Bydgoszcz w zorganizowaniu obchodów święta 3 Maja (1-3.05.1981 r.),
- spotkanie z Wojciechem Ziemińskim, działaczem opozycji demokratycznej (07.05.1981 r.),
- spotkanie z żoną Leszka Moczulskiego (16.05.1981 r.),
- „Marsz Pokoju” w obronie osób więzionych za przekonania polityczne (28.05.1981 r.),
- przeprowadzenie kampanii wyborczej do władz uczelni, zakończonej pierwszymi demokratycznymi wyborami do władz Uczelni (maj 1981 r.).

Nowy rok akademicki 1981/1982 rozpoczął się na AT-R w Bydgoszczy pod znakiem prac nad projektem nowego samorządu studenckiego i przygo-

¹⁰² ZDMR, Indeks, 1 lipca 1981, nr 1.

towań do III Ogólnopolskiego Zjazdu NZS Akademii Rolniczych, który miał się odbyć w Bydgoszczy w dniach 28-29 listopada 1981 r.

Jednocześnie na uczelni już od sierpnia 1981 r. trwały konsultacje nad projektem nowej ustawy o szkolnictwie wyższym. Jej projekt rozesłało do wszystkich uczelni w kraju Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Prace nad nową ustawą prowadziła specjalnie w tym celu powołana Komisja Kodyfikacyjna, w której składzie byli także przedstawiciele KKK NZS. Wersja rozesłana do konsultacji przez ministerstwo była jednak o wiele bardziej restrykcyjna niż opracowana przez Komisję. To spowodowało, że spotkała się ona z nieprzychylnym przyjęciem w środowisku akademickim¹⁰³. Senat AT-R 16 września 1981 r. wyraził w tej sprawie oficjalny protest¹⁰⁴.

Równolegle NZS AT-R podjęło prace nad własnym projektem samorządu studenckiego. Prace rozpoczęły się jeszcze przed wakacjami, jednak szybszego tempa nabrały po inauguracji nowego roku akademickiego. Została powołana w tym celu specjalna grupa robocza pod przewodnictwem Jana Krzysztofa Ardanowskiego. Grupa ta konsultowała się podczas swoich prac z bydgoską „Solidarnością”¹⁰⁵.

Najistotniejszym uprawnieniem przyszłego samorządu miało być powierzenie mu władzy nad całością majątku uczelnianego przeznaczonego do użytku studentów, tj. klubów, agencji, spółdzielni pracy¹⁰⁶. Dotychczas nadzór nad tym mieniem sprawował SZSP. Po zwróceniu się NZS do nowych władz SZSP z propozycją rozmów na temat powyższego projektu, działacze SZSP zgodzili się na konsultacje i prawie w całości zaakceptowali projekt NZS. Tak szybka zgoda ze strony SZSP podyktowana była zapewne obawą przed posądzeniem o obronę swej dotychczasowej, uprzywilejowanej pozycji¹⁰⁷. Powstał wspólny „Projekt samorządu studenckiego AT-R w Bydgoszczy”, opracowany przez NZS i SZSP¹⁰⁸. Nowy samorząd miał zrzeszać wszystkich studentów AT-R. Punkt II projektu mówił, że celem Samorządu jest ochrona praw, godności i interesów studentów. Oprócz zapisu o przejęciu całości majątku przeznaczonego do użytku społeczności studenckiej przez samorząd, nowy projekt powoływał także organy samorządu studenckiego. Samorząd

¹⁰³ A. Anusz, op. cit., s. 21-22.

¹⁰⁴ AUT-P, Pismo Senatu AT-R w Bydgoszczy do Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 16 września 1981 r.

¹⁰⁵ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 28.

¹⁰⁶ ZDMR, Projekt samorządu studenckiego w Akademii Techniczno-Rolniczej im. J.J. Śniadeckich w Bydgoszczy opracowany przez Niezależne Zrzeszenie Studentów.

¹⁰⁷ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 28.

¹⁰⁸ ZDMR, Projekt samorządu studenckiego Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy.

miał wybierać spośród siebie organy przedstawicielskie – na szczeblu uczelni parlament uczelniany, a na szczeblu instytutu parlament instytutowy. Parlament uczelniany wybierali wszyscy studenci AT-R w wyborach tajnych, bezpośrednich i powszechnych, przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Okręgiem wyborczym miał być konkretny instytut. Kandydatów do parlamentu mogły zgłaszać organizacje i grupy studenckie, które zebrały minimum 15 podpisów pod kandydaturą w danym okręgu wyborczym. Do parlamentu, oprócz wybranych studentów, wchodzić mieli także z głosem stanowiącym przewodniczący samorządów instytutowych i przedstawiciel Rady Domów Studenckich, a z głosem doradczym – przedstawiciel każdej organizacji studenckiej. W instytutach miano powołać zgromadzenia studentów – parlamenty instytutowe, wybierane na zasadach podobnych jak parlament uczelniany (okręg wyborczy miał obejmować studentów danego roku). Członkowie parlamentu uczelnianego mieli tworzyć komisje, których liczbę i zakres ustalał parlament. Najwyższym ciałem wykonawczym samorządu ustanowiono Radę Przewodniczących Komisji. Przewidziano także istnienie Sądu Koleżeńskiego.

Wybory do nowego samorządu studenckiego przewidziano na listopad 1981 r. Czyniono jednocześnie przygotowania do zjazdu NZS Akademii Rolniczych¹⁰⁹. Zgodnie z zachowanymi materiałami przygotowawczymi obrady miały skupić się przede wszystkim na problematyce współpracy NZS ze związkami zawodowymi rolników, rolniczymi szkołami średnimi, praktyk studenckich, kontaktów z uczelniami rolniczymi na Zachodzie, rekrutacji studentów na studia w akademiach rolniczych i współpracy z innymi organizacjami młodzieżowymi działającymi na uczelniach rolniczych¹¹⁰.

Tak intensywna działalność statutowa NZS oraz współpraca z NSZZ „Solidarność” AT-R w Bydgoszczy i regionu bydgoskiego spowodowały, że NZS AT-R znalazło się w zainteresowaniu operacyjnym Służby Bezpieczeństwa. Wydział III SB KW MO w Bydgoszczy założył, prawdopodobnie już w pierwszej połowie 1981 r., Sprawę Operacyjnego Sprawdzenia kryptonim „Technicy” (nr rejestracyjny BY 019202 – akta nie zachowały się w zasobie IPN). W jej ramach, drogą operacyjną, uzyskał informacje, że studenci NZS ATR w Bydgoszczy powielają i przygotowują do kolportażu materiały *o wrogich treściach politycznych*¹¹¹.

¹⁰⁹ ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 31.

¹¹⁰ Ibidem, s. 31.

¹¹¹ AIPNBy, Akta kontrolne śledztwa w sprawie Niezależnego Zrzeszenia Studentów przy ATR w Bydgoszczy, sygn. 070/5147, Plan przeszukania pomieszczeń w DS nr 1 AT-R w Bydgoszczy z dnia 22.09.1981 r., k. 6.

W aktach kontrolnych śledztwa RSD 11/81 zachowała się lista osób przesłuchiowanych przez SB – nie zachowały się jednak protokoły przesłuchań tych osób¹¹⁸. Wiemy, że na przesłuchania wzywani byli: Janusz Krajnik, Mirosław Kozłowski, Jan Krzysztof Ardanowski, Wojciech Reich, Henryk Lewandowski, Jadwiga Zubek (studentka, pomagała przepisywać teksty na maszynie), Waldemar Szymczyk (pracownik ATR, udzielał wskazówek co do obsługi i konserwacji powielacza), Marlena Templin, Zdzisław Cisowski, R. Piestrzyński, Maciej Rzymkowski, A. Rutkowski i Wiesław Kempa.

Pismem z dnia 6 listopada 1981 r. NZS wniosło skargę na prokuratora oraz prowadzącego sprawę funkcjonariusza SB. W dniu 19 listopada 1981 r. naczelnik Wydziału Śledczego ppłk Witkowski, w siedzibie KW MO, przeprowadził rozmowę z Januszem Krajnikiem w tej sprawie, czego wynikiem było poinformowanie Krajnika o konieczności dokładnego podania przepisów, jakie zostały naruszone¹¹⁹. Skarga została zignorowana.

Powołując się na dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o abolicji, Prokuratura Wojewódzka w Bydgoszczy 7 stycznia 1982 r. umorzyła śledztwo¹²⁰. Tego dnia Wydział Śledczy zamknął postępowanie przygotowawcze. Po zamknięciu śledztwa materiały (dowody rzeczowe) zgromadzone przez SB (w tym protokoły przesłuchań świadków, druki, broszury) zniszczono komisyjnie, a powielacz zwrócono władzom ATR.

W kwietniu 1981 r. w Wyższej Szkole Inżynierskiej (WSI) w Radomiu rozpoczął się spór pomiędzy władzami Uczelni a większą częścią społeczności akademickiej. Osłą sporu była decyzja Senatu, podjęta na wniosek rektora prof. Michała Hebdy, o zmniejszeniu o 10% stanu zatrudnienia. Decyzja ta uмотywowana była rzekomym przekroczeniem funduszu płac. Poza tym w październiku 1981 r. został uchwalony nowy regulamin wyboru władz WSI, sprzeczny z ustaleniami dokonanymi wcześniej pomiędzy Ogólnopolską Komisją Porozumiewawczą Nauki, NSZZ „Solidarność” z jednej strony a MNSWiT oraz z „porozumieniami łódzkimi” i projektem ustawy o szkolnictwie wyższym. Od 26 października 1981 r. studenci tej uczelni podjęli strajk okupacyjny w budynkach szkoły. Strajk był koordynowany najpierw przez powstały w Radomiu Ogólnopolski Komitet Protestacyjny Środowisk Naukowych, a następnie przez Akademicki Komitet Strajkowy (AKS)¹²¹. Wszystkie ośrodki akademickie w kraju poparły radomskie postulaty strajkowe dotyczące odwołania aktualnych władz Uczelni i reformy szkolnictwa wyższego, w tym NZS AT-R.

¹¹⁸ Ibidem, Przegląd akt sprawy RSD 11/81, k. 48.

¹¹⁹ Ibidem, Notatka służbowa z 19.11.1981 r., k. 47.

¹²⁰ Ibidem, Meldunek o zakończeniu postępowania, k. 54.

¹²¹ A. Anusz, op. cit., s. 22-28.

Komisja Uczelniana NZS AT-R na posiedzeniu w dniu 9 listopada 1981 r. podjęła decyzję o przystąpieniu do ogólnopolskiego strajku ostrzegawczego – na dzień 12 listopada 1981 r. zaplanowano sześciogodzinny strajk ostrzegawczy w budynku rektoratu przy ul. Olszewskiego 20¹²². Podczas strajku, 17 listopada, wybrano nowy skład Komisji Uczelnianej, której przewodniczącym został Jan Krzysztof Ardanowski – Janusz Krajnik nie kandydował (był wówczas członkiem Krajowej Komisji Koordynacyjnej NZS i AKS w Radomiu). Do Komisji Uczelnianej weszli ponadto Maciej Rzymkowski, Henryk Lewandowski (odpowiedzialny za działalność propagandowo-informacyjną) i Wiesław Kempa (skarbnik)¹²³.

W dniu 19 listopada 1981 r. odbyło się posiedzenie Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy. Poruszono na nim sprawę strajku studentów AT-R. Uczestników posiedzenia zapoznał z nią Adam Musielak, pracownik naukowy Akademii i jednocześnie członek ZR. Zebrani członkowie „Solidarności” (w tym cały ZR) wyrazili pełne poparcie dla strajkujących¹²⁴.

Strajk ostrzegawczy popierający postulaty studentów z WSI w Radomiu nie przyniósł oczekiwanych rezultatów. To spowodowało, że 23 listopada 1981 r. NZS AT-R, wraz z uczelnianą NSZZ „Solidarność” i wieloma uczelniami wyższymi w kraju przystąpił do strajku okupacyjnego – strajk taki rozpoczęło 200 osób w Instytucie Budownictwa Lądowego przy ul. Grodzkiej oraz 300 osób w budynku rektoratu przy ul. Olszewskiego – wśród strajkujących 10% stanowili pracownicy Akademii, skupieni w „Solidarności”. Komitety Uczelniane SZSP i PZPR nieformalnie zaapelowały do swoich członków o nieprzystępowanie do strajku. Rektor prof. Grabarczyk oficjalnie odciął się od strajku. Za to bardzo intensywnie wspierała go „Solidarność” regionu bydgoskiego¹²⁵. Cały też czas studenci otoczeni byli opieką duchową ojca Czesława Chabielskiego, jezuitę i duszpasterza akademickiego z Bydgoszczy, który swą niezłomną postawą zachęcał ich do kontynuowania walki i obrony słusznych postulatów strajkowych.

Około 200 osób podjęło także strajk okupacyjny w budynkach przy ul. Seminaryjnej 3 i ul. prof. Kaliskiego¹²⁶.

¹²² ZDMR, Spisane wspomnienia Macieja Rzymkowskiego..., s. 32.

¹²³ AIPNBy, Meldunki zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa o sytuacji polityczno-operacyjnej w województwie bydgoskim 16 listopada-31 grudnia 1981 r., sygn. 077/337, t. 9, Meldunek z 16 listopada 1981 r.

¹²⁴ Ibidem, Meldunek z 20 listopada 1981 r.

¹²⁵ Ibidem, Meldunek z 23 listopada 1981 r.

¹²⁶ Ibidem, Meldunek z 24 listopada 1981 r.

Wszystkie budynki były oflagowane. Wstęp do nich mieli jedynie studenci i pracownicy. Porządku pilnowała tzw. „gwardia studencka”.

Dnia 25 listopada zakończyli strajk okupacyjny członkowie uczelnianej „Solidarności”. Jednocześnie komitet strajkowy postanowił, że strajk od tej chwili będzie kontynuowany tylko w budynku IBL przy ul. Grodzkiej (przez cały okres protestu w IBL brało w nim udział od 150 do 600 osób)¹²⁷.

W dniu 30 listopada (na wniosek strajkujących) zebrał się na nadzwyczajnym posiedzeniu Senat¹²⁸. Sytuację na Uczelni zreferował Jan Krzysztof Ardanowski, stwierdzając, że zakończenie strajku zależeć będzie od postawy rządu w kwestii sytuacji na WSI. Rektor prof. Grabarczyk opowiedział się za zakończeniem strajku. Ostatecznie Senat uchwalił rezolucję do premiera rządu o szybkie zakończenie sporu wokół WSI w Radomiu oraz do studentów AT-R, w której apelował o rozagę i spokój.

Strajk okupacyjny w budynku IBL zakończył się 2 grudnia. Od tego dnia do 8 grudnia prowadzono strajk czynny – zajęcia odbywały się normalnie, a jedynie w godzinach wieczornych, w wybranych pomieszczeniach poszczególnych instytutów, przebywało kilkunastu strajkujących. Ostatecznie strajk zakończono 8 grudnia o godz. 12, realizując tym samym postanowienie AKS. Jednocześnie, zgodnie z nimi, ogłoszono gotowość strajkową, która miała trwać do 20 grudnia 1981 r.¹²⁹

Strajk okupacyjny był złem koniecznym. Część działaczy studenckich doskonale zdawała sobie sprawę, że jest on *de facto* korzystny dla strony przeciwnej. Uniemożliwiał bowiem wprowadzenie projektu nowego samorządu studenckiego czy przeprowadzenie ogólnopolskiego zjazdu NZS uczelni rolniczych, który, jak już zaznaczono, miał odbyć się w listopadzie w Bydgoszczy. Dodatkowo potęgował on wrażenie, że NZS to organizacja skrajna i bezkompromisowa, co dawało MNSWiT argument, w ciągle trwających pracach nad kształtem ustawy o szkolnictwie wyższym, by ograniczyć autonomię wyższych uczelni.

Jednocześnie jednak stał się on manifestacją jedności społeczności akademickiej – jedności wszystkich uczelni w kraju z radomską WSI (potem także ze studentami Wyższej Oficerskiej Szkoły Pożarnictwa w Warszawie, których opór przed podporządkowaniem szkoły MSW został złamany siłą – 2 grudnia 1981 r. siły MO i ZOMO wkroczyły na teren szkoły, brutalnie likwidując studencki strajk), jedności studentów i pracowników akademickich (także admi-

¹²⁷ Ibidem, Meldunek z 25 listopada 1981 r.

¹²⁸ AUT-P, Protokół z posiedzenia Senatu AT-R w Bydgoszczy z dnia 30 listopada 1981 r.

¹²⁹ AIPNBy, sygn. 077/337, t. 9, Meldunki z 2, 7 i 8 grudnia 1981 r.

nistracyjnych), a na gruncie bydgoskim jedności wszystkich czterech uczelni wyższych. Strajki okupacyjne, oprócz AT-R, zostały przeprowadzone w WSP (od 24 do 25 listopada i ponownie od 27 listopada) i PWSM (od 30 listopada), a gotowość strajkową ogłosiła Filia AM w Gdańsku¹³⁰. Nie zorganizowano jednak w Bydgoszczy ośrodka koordynującego strajki na tych uczelniach¹³¹.

Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. przerwało istnienie NZS (jego działalność została zawieszona), które jako legalnie istniejąca organizacja odrodziło się dopiero w 1989 r. Internowano trzech członków NZS AT-R – Janusza Krajnika, Wojciecha Reicha i Mirosława Kozłowskiego¹³². „Trybuna Ludu” na początku stycznia 1982 r. obwieściła, że „w sprawie organizacji studenckich kierownik Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki podjął w dniu 5 stycznia 1982 r. decyzję o rozwiązaniu Niezależnego Zrzeszenia Studentów, jego wszystkich organizacji uczelnianych i agend”¹³³. Był to kres NZS i niezależnego samorządu studenckiego.

W 1989 r. nastąpiła reaktywacja Zrzeszenia na AT-R. W dniu 15 marca 1989 r. przedstawiciele Komitetu Organizacyjnego złożyli władzom Uczelni oświadczenie o powołaniu na nowo NZS AT-R¹³⁴. Komitet stworzyli Maciej Bromirski, Stanisław Budnik, Marek Diczkaniec, Tomasz Formela, Andrzej Kiedrowski, Krzysztof Ostaszewski, Andrzej Rokita, Marek Szymankiewicz, Dariusz Świrski i Piotr Zamojdzin.

W dniu 8 marca 2001 r. NZS AT-R uroczyście obchodziło XX-lecie swojego istnienia. Patronat honorowy nad uroczystościami objął premier Jerzy Buzek¹³⁵.

Ocena pełnego wkładu Zrzeszenia na AT-R w działalność NZS uczelni Bydgoszczy lat 1980-1981 na obecnym etapie badań jest niemożliwa. Opracowania wymagają losy uczelnianych organizacji NZS na WSP, PWSM i Filii AM. Osobnym zagadnieniem jest także podjęcie badań nad podziemną działalnością osób identyfikujących się z NZS w okresie 1982-1988/1989.

¹³⁰ Zarówno na AT-R, jak i w WSP i PWSM strajk okupacyjny zakończono 8 grudnia 1981 r. – AIPNBy, sygn. 077/337, t. 9, Meldunek z 8 grudnia 1981 r. Jednak w ponad 30 uczelniach w kraju strajk kontynuowano. Dopiero spotkanie KKK NZS z poszczególnymi komitetami strajkowymi oraz apel prymasa Polski kardynała Józefa Glepa o zakończenie strajku doprowadziły do jego zakończenia w dniu 9 grudnia – A. Anusz, op. cit., s. 28.

¹³¹ AIPNBy, sygn. 077/337, t. 9, Meldunki z 24, 26, 27 i 30 listopada 1981 r.

¹³² AIPNBy, Sprawa Obiektowa kryptonim „Gotowość”, sygn. 069/1357, Nakazy zatrzymania Janusza Krajnika, Wojciecha Reicha i Mirosława Kozłowskiego.

¹³³ *Decyzja o rozwiązaniu Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Komunikat Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki*, „Trybuna Ludu” z dnia 06.01.1982 r.

¹³⁴ ANZSUT-P, Biuletyn Informacyjny NZS Bydgoszcz 1989, nr 1.

¹³⁵ ANZSUT-P, Plan obchodów XX lat NZS w Bydgoszczy.

Podejmując się jednak podsumowania ponadrocznego okresu działalności NZS na Akademii Techniczno-Rolniczej, należy podkreślić dwie sprawy kluczowe. Pierwszą jest stworzenie przez Zrzeszenie autentycznie niezależnej i samorządnej organizacji studenckiej, przełamującej monopol SZSP. NZS zogniskowało i wyzwoliło potencjał organizatorski i twórczy tych studentów, którzy w SZSP nie znajdowali miejsca dla realizacji swych zamierzeń. Przekreślony został antydemokratyczny dualizm postaw zakładający, że albo się było w SZSP, albo należało do masy studentów niezrzeszonych, niemających zresztą większego wpływu na tok pracy samorządu studenckiego. NZS pokazało, że potrafi zjednoczyć sporą część społeczności akademickiej AT-R (ok. 10%) i zmobilizować ją do aktywnego włączania się w życie nie tylko macierzystej uczelni (sprawy samorządu, wybory rektora itp.), lecz także w społeczno-polityczną przestrzeń Bydgoszczy (organizowanie obchodów świąt narodowych, współpraca z NSZZ „Solidarność”).

Drugą zasadniczą sprawą było uczynienie ze Zrzeszenia formacji opozycyjnej, która podobnie jak „Solidarność” podjęła się walki z systemem komunistycznym – oczywiście uwzględniając swoje możliwości i zasięg oddziaływania.

NZS AT-R uczestniczyło we wszystkich ważniejszych działaniach podejmowanych przez ogólnopolskie władze NZS – jak choćby strajki w styczniu i na przełomie listopada i grudnia 1981 r. Jego przedstawiciel zasiadał we władzach wykonawczych Zrzeszenia oraz współtworzył organ koordynujący strajkiem w WSI w Radomiu (Janusz Krajnik). NZS AT-R aktywnie włączyło się także w prace nad projektami samorządu uczelnianego i ustawy o szkolnictwie wyższym – przerwane wprowadzeniem stanu wojennego.

Niejako w cieniu tych poczynań pozostawały działania związane z ochroną sfery socjalnej studentów oraz działalnością kulturalną i rozrywkową – działania, które w obecnych czasach są fundamentem każdej organizacji studenckiej, a w tamtym gorącym politycznie okresie musiały ustąpić pierwszeństwa poczynaniom *sensu largo* politycznym.